

«БУДИНОК СОКОЛА» – ВТРАЧЕНА АРХІТЕКТУРНА ЦІННІСТЬ БЕРЕЖАН

Анотація: Стаття присвячена історичним розвідкам незбереженої пам'ятки Бережан «Будинку Сокола». Конкретизовано фактори, що сприяли ідеї її виникнення та реалізації у матеріалі, а також знищення. Розкрито активні процеси громадського життя, які відбувались у цій споруді.

Мета статті полягає у дослідженні мистецької та соціальної цінності споруди, визначення причин її створення та зникнення.

Завдання:

- охарактеризувати фактори, які сприяли спорудженню будівлі «Будинку Сокола», а згодом і її знищення;
- дати опис її архітектурних особливостей та функціонального значення;

Актуальність дослідження зумовлена посиленням інтересом до архітектури Бережан, та способом відтворення минулого у творчому аспекті.

Тернопільщина завжди славилася своєю архітектурною спадщиною. Одним із особливих населених пунктів із чисельними пам'ятками сакральної та фортифікаційної архітектури є чарівне галицьке містечко Бережани, що розташувалось на берегах річки Золота Липа. Місто наділене цікавою історією і чудовими архітектурними ансамблями, які створюють романтичну атмосферу. Проте не всі його старовинні споруди збережені у хорошому стані, а деякі взагалі повністю зруйновані.

1. Однією із зниклих, але не забутих, є будівля театру «Сокіл». Протягом десятиліть вона знаходилася в центральній частині міста на території приміщень сучасного Лісгоспу та багатоквартирних забудов по вул. Замковій. В той час належала вона тоді польському гімнастичному товариству «Сокіл».

Її традиційно називали «Будинком Сокола», адже така назва справді відповідала історичній дійсності, оскільки це товариство відігравало значну роль у національному відродженні слов'янських народів.

Сокільський рух зародився серед слов'янських народів Австро-Угорщини у другій половині XIX ст. За прикладом чехів інші слов'янські народи перебрали цю ідею, засновуючи свої національні сокільські організації. Перше спортивне товариство «Сокіл» (Polskie Towarzystwo Gimnastyczne «Sokol») на теренах Польщі утворилося в 1866 році. Цікаво, що польський сокільський рух зародився саме у Львові, а власне, назва «Сокіл» з'являється лише в 1869 р. [3].

Незважаючи на те, що Україна на рубежі XIX – XX ст. була поділена і окупована Російською та Австро-Угорською імперіями, українці завжди намагались зберегти свій військовий дух і фізичний гарт. Від перших кроків створення у Львові українського «Соколу» організатори та прихильники сокільського руху намагались донести до українського народу думку про необхідність виховати сильне молоде покоління, здорове фізично й духовно, і переконували в тому, що саме в поширенні сокільських ідей – майбутнє української нації.

До 1884 року організація діяла лише у Львові і тільки пізніше починає розповсюджуватися на всю Галичину [3].

Філія цього товариства у Бережанах була створена 16 червня 1892 року, де відбулось зібрання 46 членів засновників новоствореного об'єднання в будинку Повітової ради (нині будівля міської ради на вул. Банковій) Протягом десятиліття вони орендували там приміщення для засідань, оскільки власного офісу у них не було. Ситуація змінилася у 1903 році, коли міська управа подарувала товариству пляч під будову [4].

Ініціатива спорудження будинку належала заступнику голови повітового товариства Станіславу Вишневському. Архітектором був бережанець Владислав Гертман. Будівництво завершилося вже за наступного голови Бережанського магістрату Адама Кованіцького. Дослідження свідчать, що на будівництво пішло менше року.

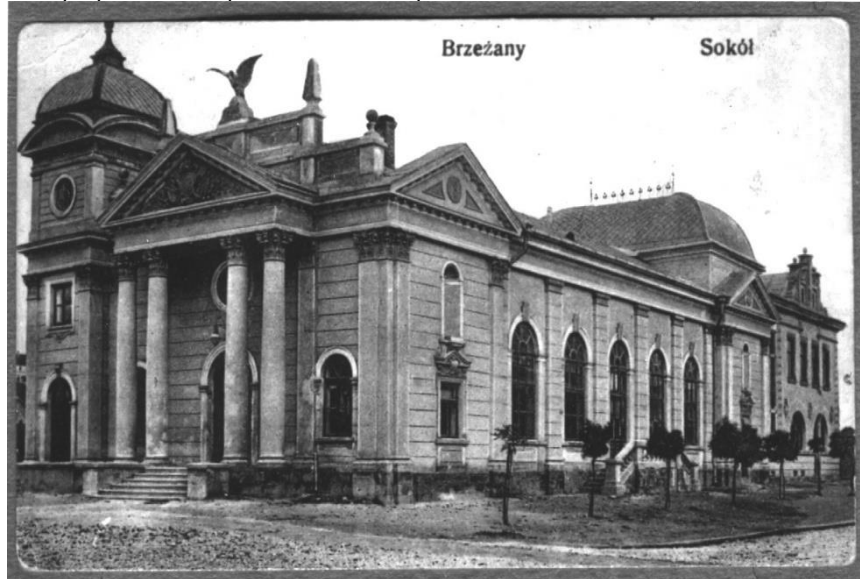
Якщо це так, то дивлячись на фото не лише можна захоплюватись величністю споруди, але й дивуватись, – як менш ніж за рік, можна було звести таку велич (малюнок 1.).

Так чи інакше, відомо, що 11 жовтня 1903 р. будівлю освятив львівський єпископ кс. Юзеф Більчевський, який сьогодні в Католицькій церкві шанується як святий – покровитель бідних і бездомних. Саме його у 2001 році беатифікував Папа Іван Павл II як блаженного і 23 жовтня 2005 року був канонізований як святий Папою Бенедиктом XVI [5].

З 1905 року приміщення «Сокола» перетворюється на регіональний центр локалізації польського сокільського та громадського життя міста, повіту й краю взагалі. Споруда з'єднала історичний та адміністративний центр Бережан зі східною міською околицею – навколо замковою територією, військовими казармами, вул. Тернопільською – в єдиний взаємопов'язаний містобудівний ареал.

Основні напрямки діяльності товариства були спрямовані не лише на фізичне виховання а й на духовне, що репрезентувало позитивну еволюційну сутність місцевого культурно-освітнього та громадського життя. Тому у будівлі театру «Сокіл» розташовувались бібліотека, читальна, театральна зала, кінотеатр, місця

для хору та оркестру популярної музики, а також знаходились різноманітні гуртки та спортивні приміщення. Іноді у місто приїжджали професійні театри зі Львова та Кракова.

Малюнок 1. Будинок Сокола

Слід зазначити, що в будівлі театру «Сокола» відзначалась частина святкування 100-літнього ювілею гімназії, який мав відбутись 6-7 червня 1906 року. Було запрошено гостей з Ходорова, Тернополя і Потуторова. На свято прибуло більше 200 осіб. В залі «Сокола» відбувався прийом гостей та спільний обід [2].

Також відома згадка за 27 січня 1916 р. де біля театру проводилось свято з нагоди дня народження імператора Вільгельма II.

2. Неокласичний портал переднього фасаду з колонами корінфського ордеру, яскраво виділений антаблемент і фронтон ефектно посилювали якісні властивості споруди з першого погляду на неї. Ефектність і стилістичну оригінальність переднього фасаду доповнювала кутова чотирикутна башта (кути виділено пілястрами з корінфськими капітелями) з шатровим покриттям. Взагалі, споруді присутня, в стилістичному визначенні, класична домінанта, але з органічним вкрапленням ренесансних і барокових елементів з легким накладенням візантійських традицій (малюнок 2).

Події Першої світової війни негативно відбилися на стані самої будівлі. Особливих утрат зазнала бібліотека, яка була частково знищена, а частково розійшлася по приватних книгозбірнях (наявність у бережанців книг із логотипом сільської бібліотеки фіксували ще наприкінці 20-х рр.). На жаль будівля, як архітектурний шедевр міста продовжувала руйнуватись і в часи української повітової адміністрації 1918-1919 років. У 1925 р. її спробували реставрувати і вона знову стала центром сокілівського товариства яке активно продовжувало свою діяльність [1].

Малюнок 2. Фронтальна сторона будівлі

Події Другої світової війни були більш трагічними для Бережанського «Сокола». Під час перших німецьких бомбардувань в червні-липні 1941 року будівля була дуже пошкоджена, збереглась на рівні стін і карнизів. Оскільки неподалік знаходилися військові казарми, офіцерський клуб, штаб 51 піхотного полку та інші стратегічно важливі об'єкти, що першими потрапляють під ворожий обстріл, бомбардували саме цей район. А в подальшій планувальній структурі «радянських» Бережан будівля нову адміністрацію не зацікавила і її залишки були повністю розібрані в післявоєнний час, а на її місці сьогодні бачимо чотириповерховий житловий будинок [4].

Висновок. На жаль, причин руйнації будівлі Бережанського повітового гімнастичного товариства «Сокіл», було предостатньо. На сьогодні ми можемо захоплюватись цією архітектурною величчю лише через світлини минулого, оскільки мова про відновлення «Будинку Сокола» не йде.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бережани, Бережани...: історико-краєзнавчі нариси: у 2 кн. / [ред.-упоряд. І. Мельник та ін.]. – Тернопіль: Джура, 2015. – 239 с. – кн.1.
2. Бережанська гімназія. Сторінки історії. Ювілейна книга / [ред.-упоряд. Н. Волинець]. – Тернопіль: Джура, 2007. – 342 с.
3. Папенко Є. Заснування та напрями діяльності молодіжного товариства «Сокіл» у Львові наприкінці XIX – початку XX ст. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – 2015. – Вип. 3. – С. 35-39
4. Жайвір: літературно-мистецький, історико-краєзнавчий альманах. –Бережани. – №1(84). – 2004 – С. 9
5. Brzeżany : jednodniówka akademicka 1927 : inauguracyjne wydawnictwo Polskiego Akademickiego Koła Brzeżańczyków we Lwowie. – 1927.
6. Witold Goliński, «Brzeżany na starej pocztówce»: Kluczbork. – 2006.

Легеза І.

Науковий керівник – доц.Нетриб'як М. М.

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА МІСТОБУДУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті представлені основні проблеми, що постають перед архітекторами України за останні роки після індустріалізації будівництва у містобудуванні житлових та громадських споруд.

Мета роботи - аналіз та розвиток сучасної архітектури та містобудування в Україні.

Предметом дослідження є існуючі та спроектовані об'єкти будівництва.

Актуальність дослідження полягає у тому, що в усі історичні періоди проблема організації відкритих міських просторів не втрачала своєї важливості. Вже з появою давніх поселень існувала необхідність в організаціях, які слугували місцем громадського призначення. В кінці 90-х років в пострадянських державах почався сучасний етап розвитку архітектури. Перш за все за рахунок нових матеріалів, конструкції та зовсім інших типів споруд, які зробили архітектуру більш сучасною. Різноманітні зміни в промисловості та системах зв'язку, транспортних засобах поставили задачу перед архітекторами вирішення проблеми більш сучасного та комфортного будівництва. Ці проблеми суттєво вплинули на стан та розвиток вітчизняної архітектури: недосконалість нормативної бази, повне знищення науково - творчої діяльності.

Єдиного домінантного стилю в сучасній забудові немає. В цілому нове будівництво еkleктичне з поєднанням декількох течій. В українських архітекторів все частіше зустрічаються прояви хай - теку та постмодерну як в процесі розвитку світової архітектури. На ринку відносини різко активізується ділова діяльність в містах, яка веде до престижу потреб пристосування міського середовища до бізнесових вимог та функцій. Задоволення потреб у комфортабельних площах, наближених до центрів міст, почало проявлятися шляхом підвищень поверховості існуючих будинків додатковими поверхами, знесенням і заміною малоповерхових будинків - багатопверховими з ущільненням існуючої забудови, формування новітніх споруд на територіях, які передбачалися для рекреаційних або побутових потреб. [1, с.56-92].

Процес відбувається стихійно з позиції отримання максимальних прибутків без урахування негативних наслідків, які швидко проявляються у:

- втраті неповторного гармонійно сформованого силуету міст й особливостей міського середовища, що пов'язано з незворотною втратою історико- архітектурної спадщини;
- зміні функціонально - типологічної і соціальної структури життєвого середовища центрів міст;
- ускладнення автотранспортного забезпечення центру міста та влаштування місць для паркування;
- перевантаження мережі комунікацій, які ускладнюють вирішення інженерного забезпечення існуючої забудови і новобудов теплом.

Дані проблеми почали проявлятися при реконструкції житлового середовища у прилеглих центральних районах, що призводить до стихійно-некерованого формування об'ємно - просторової структури міст.

Основною проблемою сьогодення в розвитку архітектури – це відсутність ясних понять розвитку міст в цілому. В даний час забудова «точкова», яка суттєво погіршує естетику міста, умов проживання та ведення бізнесу [2, с.321-375].